

บทที่ 4

การเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน

ผู้ใหญ่บ้านในจังหวัดนครนายก

กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย โดยกองปกครองท้องที่ ได้สรุปข้อมูล เมื่อ 1 มิถุนายน 2536 มีนักปกครองท้องที่ทั่วประเทศ ดังนี้ คือ¹

กำนัน	6,922	คน
ผู้ใหญ่บ้าน	64,174	คน
แพทย์ประจำตำบล	6,922	คน
สารวัตรกำนัน	13,844	คน
ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครอง	128,348	คน
ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายรักษาความสงบ	35,442	คน
จำนวนหมู่บ้าน	65,238	หมู่บ้าน
ตำบล	7,052	ตำบล
กิ่งอำเภอ	100	แห่ง
อำเภอ	687	แห่ง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹จำนวนกำนันและจำนวนตำบล ที่แตกต่างกันเนื่องจาก เป็นตำบลตั้งใหม่ส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งอยู่ในระหว่างการเลือกตั้งทดแทนตำแหน่งที่ว่างเนื่องจาก ลาออก เกษียณอายุ และตาย.

จากจำนวนหมู่บ้านและตำบล รวมทั้งตัวผู้ใหญ่บ้าน ในภาพรวมของประเทศที่ครอบคลุมพื้นที่นอกเขตการปกครองท้องถิ่นเช่น เมืองพัทยา เทศบาล สุขาภิบาล แต่ในเขตการปกครองของกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นหน่วยการปกครองท้องถิ่น ยังคงมีกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นนักปกครองท้องถิ่นในพื้นที่การปกครองท้องถิ่น เช่น เขตลาดกระบัง นอกจอกและเขตบางเขนบางส่วน เป็นต้น

สำหรับจังหวัดนครนายกข้อมูลจากที่ทำการปกครองจังหวัดถึงสิ้นปี 2535 มีหมู่บ้านจำนวนทั้งสิ้น 397 หมู่บ้านใน 41 ตำบล ซึ่งสามารถแบ่งแยกออกเป็นรายอำเภอ ได้ดังนี้ คือ

1. อำเภอเมืองนครนายก	จำนวน 121 หมู่บ้าน	13 ตำบล
2. อำเภอองครักษ์	จำนวน 112 หมู่บ้าน	11 ตำบล
3. อำเภอบ้านนา	จำนวน 113 หมู่บ้าน	10 ตำบล
4. อำเภอปากพลี	จำนวน 51 หมู่บ้าน	7 ตำบล

ตารางที่ 4.1 ข้อมูลทั่วไปของจังหวัดนครนายกในปี 2536

อำเภอ	หลังคา		หญิง	ธนาคาร โรงพยาบาล		เนื้อที่ (ตร.กม.)
	เรือน	ชาย		(แห่ง)	(แห่ง)	
เมืองนครนายก	17,766	46,706	45,431	8	1	728
บ้านนา	12,041	30,243	32,191	4	1	388
องครักษ์	9,412	24,961	24,215	2	1	486
ปากพลี	5,170	13,028	13,452	1	1	519
รวม	44,389	114,938	115,289	15	4	2,121

นครนายกอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร ไปตามทางตะวันออกตามเส้นทางคลองรังสิต ระยะทาง 107 กิโลเมตร จากรังสิตถึงนครนายก 75 กม. มีพื้นที่รวม 2,121 ตารางกิโลเมตร แบ่งการปกครองออกเป็น 4 อำเภอ 41 ตำบล 397 หมู่บ้าน 44,389 หลังคาเรือน มีราษฎร เป็นชาย 114,938 คน หญิง 115,289 คน มีเทศบาล 1 แห่ง สุขาภิบาล 4 แห่ง ประชากรรวม 230,227 คน มี ส.ส. ได้ 1 คน ได้แก่ นายเดช บุญ-หลง สังกัดพรรคชาติพัฒนา ประชาชนโดยส่วนใหญ่อาชีพหลักทำนา เลี้ยงสัตว์ปศุและเกษตรกรรมอื่น ๆ มีธนาคารทั้งหมด รวม 15 แห่ง โรงพยาบาลระดับจังหวัดและอำเภอ รวม 4 แห่ง รายได้ประชากรต่อคนต่อปี ประมาณ 20,602 บาท

ประชากรและผู้ใหญ่บ้าน

จังหวัดนครนายกมีประชากรตามทะเบียนราษฎรทั้งสิ้น 230,227 คน มีผู้ใหญ่บ้านทั้งสิ้น 397 คน เป็นชาย 382 คน เป็นหญิง 15 คน โดยแยกรายละเอียดตามอำเภอ ดังนี้

1. อำเภอเมืองนครนายก มีผู้ใหญ่บ้าน 121 คน เป็นชาย 112 คน เป็นหญิง 7 คน
2. อำเภอบ้านนา มีผู้ใหญ่บ้าน 113 คน เป็นชาย 110 คน เป็นหญิง 3 คน
3. อำเภอองครักษ์ มีผู้ใหญ่บ้าน 112 คน เป็นชาย 109 คน เป็นหญิง 3 คน
4. อำเภอปากพลี มีผู้ใหญ่บ้าน 51 คน เป็นชาย 49 คน เป็นหญิง 2 คน

จำนวนพื้นที่และประชาชนแยกเป็นรายอำเภอ

จังหวัดนครนายกมีพื้นที่ 2,121 ตารางกิโลเมตร ลักษณะพื้นที่ทางด้านทิศเหนือและ ตะวันออกบางส่วนติดทิวเทือกเขาบรรทัด มีพื้นที่เขตอำเภอเมืองนครนายกและอำเภอปากพลี อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ตอนกลางของจังหวัดและทางตะวันตกเขตอำเภอเมืองนครนายก อำเภอบ้านนาและอำเภอองครักษ์เป็นที่ราบลุ่ม ไล่ระดับกันลงไปจนจรดแม่น้ำบางปะกง ทางด้านใต้ของอำเภอองครักษ์ส่วนด้านตะวันตกของอำเภอองครักษ์ ต่อเขตกับอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ทางตะวันตกของอำเภอบ้านนาต่อเขตกับอำเภอวิหารแดงของจังหวัดสระบุรี ทางด้านตะวันออกของอำเภอปากพลี จะต่อเขตกับอำเภอบ้านสร้างและอำเภอเมืองปราจีนบุรี สามารถแยกจำนวนพื้นที่และประชาชน เป็นรายอำเภอ ดังนี้ คือ

1. อำเภอเมืองนครนายก มีพื้นที่ 728 ตร.กม. มีบ้านทั้งสิ้น 17,493 หลังคาเรือน ประชาชนรวม 91,742 คน เป็นชาย 46,584 คน เป็นหญิง 45,158 คน
2. อำเภอบ้านนา มีพื้นที่ 388 ตร.กม. มีบ้านทั้งสิ้น 11,890 หลังคาเรือน ประชาชนรวม 62,345 คน เป็นชาย 30,310 คน เป็นหญิง 32,035 คน
3. อำเภอองครักษ์ มีพื้นที่ 486 ตร.กม. มีบ้านทั้งสิ้น 9,243 หลังคาเรือน ประชาชนรวม 49,128 คน เป็นชาย 24,982 คน เป็นหญิง 24,146 คน

4. อำเภอปากพลี มีพื้นที่ 519 ตร.กม. มีบ้านทั้งสิ้น 5,115 หลังคาเรือน ประชาชนรวม 26,509 คน เป็นชาย 13,044 คน เป็นหญิง 13,465 คน

ลักษณะอาชีพของประชาชน

พื้นที่ทางด้านตอนเหนือและทางตะวันออกของจังหวัดนครนายก บริเวณเขตอำเภอเมืองนครนายกและอำเภอปากพลีด้านติดเขาใหญ่ ส่วนใหญ่มีอาชีพทำนาเป็นลักษณะนาในที่ดอนอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก ประมาณร้อยละ 5 จะมีส่วนผลไม้มของตนเองแต่มีใช้สวนขนาดใหญ่เป็นสวนผลไม้ในบริเวณบ้านประมาณโดยเฉลี่ย 3-5 ไร่ ผลไม้หลักได้แก่ ส้มโอ มะม่วง ขนุน กระท้อน บางพื้นที่สามารถปลูกส้มเขียวหวาน เงาะ ทุเรียน มะปราง ลองกอง มะไฟ โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่โดยรอบตามลำน้ำแม่บ้านนครนายกที่ไหลมาจากเขาใหญ่อย่างอำเภอเมืองนครนายก และต่อไปยังอำเภองครักษ์ ไปออกแม่น้ำบางปะกงทางด้านอำเภอลำลูกกา

ทางด้านตอนกลางของจังหวัดนครนายกเป็นที่ราบลุ่มในเขตชลประทาน มีคลองส่งน้ำชลประทานผ่านพื้นที่ตอนกลางและตอนล่างของจังหวัดเกือบทั้งพื้นที่ โดยมีลำคลองชลประทานเชื่อมโยงแม่น้ำนครนายกไปทางตะวันตกไปเชื่อมคลองรังสิต ลักษณะและประโยชน์ส่วนใหญ่จากคลองชลประทานนั้น มีไว้เพื่อระบายน้ำจากนาข้าวให้มีระดับต่ำลงเพื่อทำการเก็บเกี่ยวได้ในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคมของทุกปี พันจากฤดูทำนาแล้วส่วนใหญ่จะไปประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป เป็นคนงานตามโรงงาน ทำงานก่อสร้าง ค้าขายเบ็ดเตล็ด ผู้มีสวนก็จะได้ผลผลิตต่อเนื่องระดับหัวหน้าครอบครัวและผู้สูงอายุจะอยู่บ้าน เด็กนักเรียนและคนหนุ่มสาวจะไปทำงานทำซึ่งส่วนใหญ่จะไปทำงานแถบจังหวัดปทุมธานีและเข้าไปรับจ้าง ในกรุงเทพมหานคร ฐานะความเป็นอยู่ของประชาชนโดยส่วนรวม จะพอมีฐานะช่วยเหลือตนเองได้ ประมาณร้อยละ 10 จะมีฐานะยากจนแต่ไม่ไร้อาชีพเพราะแรงงานในจังหวัดนครนายกจะขาดแคลนอยู่ตลอดเวลา ที่นาในเขตจังหวัดนครนายกประมาณร้อยละ 40 จะเป็นนาเช่า ลักษณะของชุมชนซึ่งเป็นผู้มีเชื้อสายจากประเทศลาวหรือลาวเวียงจันทน์ ลาวพวน สังเกตได้จากวัฒนธรรมพื้นบ้านและภาษาท้องถิ่น จึงเป็นคนเรียบง่ายเคารพเชื่อถือ และให้ความสำคัญแก่ราชการเช่นเดียวกับราษฎรทางพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย

ลักษณะพื้นที่ของอำเภองครักษ์และตอนใต้ของพื้นที่อำเภอบ้านนา และอำเภอเมืองนครนายก น้ำในระดับน้ำใต้ดินจะมีปัญหาทุกๆ ปี ในฤดูแล้งปริมาณน้ำผิวดินจะน้อยน้ำใต้ดินที่มีคุณสมบัติเค็มและกร่อย จะเป็นเพราะเนื่องจากน้ำทะเลหนุนขึ้นตามแม่น้ำบางปะกงหรือพื้นดินลึกได้ลงไปเคยเป็นทะเลมาก่อนหรือไม่อาจทราบได้ ทำให้ในฤดูแล้งจะขาดน้ำดื่มและน้ำใช้ การขุดเจาะน้ำบาดาลจะพบน้ำเค็มตลอด ความเดือดร้อนจึงเป็นเรื่องของคุณสมบัติของน้ำ มิใช่การขาดแคลนน้ำ

ลักษณะพื้นที่ทางด้านตอนเหนือของจังหวัดในเขตอำเภอบ้านนา อำเภอเมืองนครนายกและอำเภอปากพลีจะเป็นทิวเขาบรรทัด เขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ในฤดูแล้งจะขาดน้ำเนื่องจากสภาพภูมิประเทศที่ลาดลงต่ำ ดังนั้นหากฝนไม่ตกติดต่อกันเป็นเวลานานจะมีปัญหาขาดน้ำดื่มและน้ำใช้เนื่องจากระดับน้ำใต้ดินจะอยู่ลึก

การอาชีพของผู้นำของหมู่บ้านซึ่งได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ส่วนใหญ่จะเป็นผู้มีฐานะความเป็นอยู่มีหลักฐานมั่นคง มีรายได้เป็นของตนเองเพียงพอมักจะมีร้านค้าของตนเอง กล่าวโดยสรุปจะเป็นผู้มีฐานะปานกลางและอยู่ในระดับที่เป็นแนวหน้าของหมู่บ้าน เนื่องจากฐานะความเป็นอยู่ สภาพภูมิประเทศ อาชีพและรายได้ ที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตของประชาชน ทั้งพื้นที่จึงสามารถอ่านหนังสือออกและเขียนหนังสือได้ การสื่อสารและคมนาคมสะดวกสบายเป็นทางผ่านของรถยนต์ที่สามารถเชื่อมโยงไปสู่ภาคตะวันออกของไทย จากสระบุรีไปปราจีนบุรี อยุธยา ชลบุรี จันทบุรี ตราน ฉะเชิงเทราโดยไม่ต้องผ่านกรุงเทพมหานคร จังหวัดนครนายกปัจจุบันจึงเป็นพื้นที่ที่ประชาชนมีความกระตือรือร้นและตื่นตัวต่อการแสวงหาในสิ่งที่ดีกว่า สถานศึกษาระดับวิทยาลัยมีอยู่ 2 แห่ง คือ วิทยาลัยการอาชีพและวิทยาลัยเทคนิคนักเรียนเมื่อจบการศึกษามัธยมปลาย จะมุ่งสู่การศึกษาระดับมหาวิทยาลัยในกรุงเทพมหานคร

อำนาจตามหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน

ตามกฎหมายลักษณะปกครองท้องที่² กำหนดให้ผู้ใหญ่บ้านมีอำนาจหน้าที่ ปกครองราชการในหมู่บ้าน ดังนี้ คือ

1. ด้านรักษาความสงบเรียบร้อย

ผู้ใหญ่บ้าน มีหน้าที่ในการปกครองและรักษาความสงบเรียบร้อย ช่วยป้องกันความทุกข์ภัยของลูกบ้านตามสมควรที่สามารถจะทำได้ ควบคุมดูแลลูกบ้านให้ปฏิบัติหน้าที่ซึ่งจะต้องพึงกระทำตามกฎหมาย หรือระเบียบแบบแผนของทางราชการ ระวังข้อพิพาทให้ยุติลงโดยเร็วจัดปัญหาความขัดแย้ง มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายอาญาในการช่วยเหลือพนักงานเจ้าหน้าที่ ป้องกันและปราบปรามผู้กระทำความผิด สืบสวน สอบสวน ตรวจสอบติดตาม

2. ด้านการรายงานต่อทางราชการ

ผู้ใหญ่บ้าน มีอำนาจหน้าที่ในการรายงานต่อทางราชการ เช่น มีความทุกข์และภัยต่างๆ เช่น น้ำท่วม ฝนแล้ง ไฟไหม้ เหตุการณ์อันผิดปกติในหมู่บ้าน เช่น ฆ่ากันตาย ปล้นขโมย โจรผู้ร้าย การก่อการร้ายหรือโรคระบาด เป็นต้น

²พ.ร.บ.ลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 รวมทั้งที่แก้ไขเพิ่มเติม, ตอนที่ 4, มาตรา 27 - 28.

3. ด้านการนำข้อราชการไปประกาศแก่ราษฎร

ผู้ใหญ่บ้าน มีอำนาจหน้าที่ที่จะต้องนำข้อราชการไปประกาศแจ้งแก่ราษฎร อบรมสั่งสอนและชี้แจงให้ประชาชนทราบ เรียกประชุมราษฎรได้และมีหน้าที่แจ้งแก่ราษฎรถึงเรื่องการสำรวจที่ดิน การเสียภาษีบำรุงท้องที่ ภาษีโรงเรือนและที่ดิน การขึ้นทะเบียนทหารกองเกิน การทำบัตรประจำตัวประชาชน เป็นต้น

4. ด้านการจัดทำทะเบียน

ผู้ใหญ่บ้านมีอำนาจหน้าที่ที่จะต้องจัดทำทะเบียนสำมะโนครัวราษฎรในหมู่บ้าน และคอยแก้ไขบัญชีนั้นให้ถูกต้องเสมอ บัญชีที่ดินไร่นาและสิ่งของสาธารณะในหมู่บ้าน การจัดทำทะเบียนรูปพรรณสัตว์พาหนะ

5. ด้านการเป็นพยานบุคคล

ผู้ใหญ่บ้านเป็นบุคคลที่ทางราชการต้องใช้ในการเป็นพยานบุคคลที่สำคัญ ในการรับรองเรื่องต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านหรือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับราษฎรในหมู่บ้าน เช่น พยานในกรณีบัตรประชาชนหายไม่มาทำตามกำหนดเวลา พยานในกรณีการจดทะเบียนรับรองบุตรหรือบุตรบุญธรรม พยานในการทำพินัยกรรมด้วยวาจาหรือกริยาจากชายหญิง ที่อยู่ในอันตราย ใกล้ความตาย พยานรับรองความประพฤติของบุคคล การแจ้งเกิดเกินกำหนด การแจ้งตายเกินกำหนด เป็นต้น

6. ด้านการรักษาสิ่งซึ่งเป็นสาธารณะประโยชน์

ผู้ใหญ่บ้าน มีอำนาจหน้าที่บำรุงและรักษาสิ่งซึ่งเป็นประโยชน์ อันเป็นทรัพย์สินสมบัติของแผ่นดิน ทรัพย์สินที่มีไว้เพื่อสาธารณประโยชน์ หรือสงวนไว้ซึ่งใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น ที่ดินสาธารณะ ที่ชายตลิ่ง ถนน ทางน้ำ แม่น้ำ คูคลอง หนอง บึง ทะเลสาบ ศาลาพักผ่อน บ่อน้ำ บ่อบาดาล ศาลาประชาคม หอประชุมฯ ตลอดจนสถานที่ราชการต่าง ๆ ในหมู่บ้าน

7. ด้านการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน

ผู้ใหญ่บ้านมีอำนาจหน้าที่ในการอำนวยความสะดวก ให้มีการเตือนภัย สถานที่หลบภัย แผนการอพยพประชาชน การให้ความรู้ในการป้องกันอัคคีภัย การติดต่อสื่อสาร การช่วยเหลือผู้ประสบภัย การอนามัยและพยาบาล การสวัสดิการตลอดจนการซ่อมบำรุงรักษา เหตุอันเนื่องมาจากภัยอันเป็นสาธารณะ เช่น वादภัย อุทกภัย อัคคีภัย การก่อวินาศกรรม เป็นต้น รวมทั้งการรายงานเพื่อหาทางป้องกัน การระดมอาสาสมัครเข้าช่วยเหลือผู้ประสบภัย

8. ด้านส่งเสริมอาชีพ

ผู้ใหญ่บ้านมีหน้าที่บำรุงและส่งเสริมอาชีพราษฎรในทางเกษตรกรรม พาณิชยกรรมและอุตสาหกรรม ตรวจตราและรักษาผลประโยชน์ในการอาชีพของราษฎร การใช้แรงงานเด็กและผู้หญิง แก้ไขปัญหาการเช่าที่ดิน ป้องกันและปราบปรามการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าและการกระทำความผิดต่าง ๆ ตามพระราชบัญญัติป่าไม้ ภายในเขตท้องที่ส่งเสริมการทำชลประทาน

ในส่วนของการราชการ เช่น การแทรกแซงตลาดสินค้าการเกษตร การประกันราคาเรื่องคุณภาพของสินค้าการเกษตรตลอดจนเรื่องเครื่องชั่งตวงวัด ปฏิบัติตามคำแนะนำของกระทรวงพาณิชย์ ป้องกันการขึ้นราคาสินค้าและผูกขาดโดยไม่เป็นธรรม รักษาสภาพแวดล้อม มลภาวะ ควบคุมและตัดเดือนส่งเสริมอุตสาหกรรมในครอบครัว เช่น จักสาน ทำดอกไม้ ตัดเย็บเสื้อผ้า ตามความพร้อมของหมู่บ้าน ส่งเสริมการสหกรณ์ เป็นต้น

9. ด้านการจัดระเบียบเรียบร้อยของหมู่บ้าน

ผู้ใหญ่บ้านมีอำนาจหน้าที่จัดหมู่บ้านให้เป็นระเบียบเรียบร้อยและถูกต้องด้วยสุลักษณะ มิให้ผู้ใดทิ้งบ้านเรือนให้ชำรุดรุงรัง ก่อให้เกิดความโสโครก อันอาจเกิดเป็นอันตรายต่อผู้อื่นหรืออาจทำให้เกิดอัคคีภัย โรคภัย การกำจัดขยะมูลฝอย การปิดประกาศ ขีดเขียนซึ่งข้อความ ภาพหรือรูปรอยใด ๆ บนถนน กำแพง ผนัง อาคาร ต้นไม้ หรือสิ่งใด ๆ ในที่สาธารณะ การกำจัดผักตบชวา เหตุรำคาญอันเกิดจากเสียง กลิ่น ความสั่นสะเทือน ฝุ่นละออง สารเคมี เป็นต้น

10. ด้านการเป็นคณะกรรมการต่าง ๆ

ผู้ใหญ่บ้าน ตามกฎหมายให้เป็นประธานคณะกรรมการหมู่บ้าน ถ้าเป็นหมู่บ้าน อพป. ก็ต้องเป็นประธานคณะกรรมการกลางหมู่บ้าน อพป. นอกจากนี้แล้วโดยตำแหน่งจะต้องเป็นกรรมการสภาตำบลด้วย กรรมการเหล่านี้เป็นรูปแบบการปกครองที่กระทรวงมหาดไทยใช้ในการพัฒนาประชาธิปไตยในการพัฒนาท้องถิ่น จัดทำโครงการพัฒนาท้องถิ่นการบำรุงส่งเสริมอาชีพราษฎร การกระจายความรับผิดชอบไปสู่ประชาชนในการช่วยกันคิด ช่วยทำ ช่วยปรึกษาหารือ

ความหมายและความสำคัญของการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน

เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน เป็นการเลือกผู้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ปกครองหมู่บ้าน คำว่า "หมู่บ้าน" เป็นหน่วยการปกครองท้องถิ่นที่เล็กที่สุด อยู่นอกเขตการปกครองท้องถิ่น หมู่บ้านเป็นจุดกำเนิดของชุมชนและพลเมืองก่อนที่จะนับรวมเอาหลาย ๆ หมู่บ้านเป็นตำบลนับรวมหลาย ๆ ตำบลเป็นอำเภอและเป็นจังหวัดตามลำดับ ดังนั้นการสรรหาตัวบุคคล ที่จะมาเป็นผู้นำระดับชุมชนที่ใกล้ชิดประชาชนมากที่สุด เป็นทั้งผู้แทนของราษฎรและเป็นทั้งคนของทางราชการ มีสายการบังคับบัญชาเกี่ยวกับที่ว่าการอำเภอ โดยมีนายอำเภอเป็นผู้ควบคุมดูแล สั่งการ การบังคับบัญชา ตลอดจนพิจารณาบำเหน็จความชอบจนถึงการลงโทษทางวินัย

ในทางกลับกันการที่ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ได้ร่วมกันคิดตัดสินใจเลือกผู้สมัครคนใดคนหนึ่งมาเป็นผู้ใหญ่บ้านนั้นก็ด้วยความมุ่งหวังว่า จะให้เป็นตัวแทนของประชาชนในงานราชการใด ๆ ตลอดจนกิจการงานอันเป็นสาธารณะของหมู่บ้าน ประชาชนหวังไว้จะได้บุคคลผู้ทำหน้าที่ปกครองคุ้มครอง พัฒนา ป้องกันภัยอันตรายเหตุร้ายหวังพึ่งพาอาศัยในกิจธุระ สร้าง

ความอบอุ่นใจแก่คนในหมู่บ้าน ดังนั้นผู้ใหญ่บ้านจึงเป็นรูปแบบของความคาดหวังของประชาชนผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้ง

การเลือกตั้งจึงมีความหมายและมีความสำคัญในแง่ที่จะก่อให้เกิดคุณค่าสำคัญ ๆ คือ

1. การมีส่วนร่วมของประชาชน เพราะการเลือกตั้งเป็นเครื่องมือในการระดมความคิดตัดสินใจของคนส่วนใหญ่ของหมู่บ้าน ในการเลือกผู้ปกครองตนเอง

2. ความเป็นตัวแทน ผู้ใหญ่บ้านเป็นความคาดหวังของการเป็นตัวแทนของคนในหมู่บ้าน ดังได้กล่าวมาแล้ว

3. ความเสมอภาค เนื่องจากกระบวนการเลือกตั้ง สามารถตัดทอนการมีอิทธิพลความกดดันในการสรรหาผู้นำของหมู่บ้านได้

4. เสถียรภาพมั่นคง เพราะผู้ได้รับเลือกตั้งเป็นผู้ที่ได้รับการสนับสนุนโดยคนส่วนมากของหมู่บ้าน การประกอบกิจการใดๆย่อมได้รับการสนับสนุนโดยเฉพาะงานทางด้านการพัฒนาหมู่บ้าน หรืองานอันเป็นการสาธารณะอื่น ๆ

การจัดตั้งหมู่บ้านและตำบล

โดยสภาวะปกติแล้วพื้นที่หมู่บ้านจะเป็นพื้นที่ในลักษณะเซลล์ ที่เชื่อมติดต่อกันตลอด แต่สิ่งที่จะพบในการบริหารการปกครองในรูปการปกครองท้องถิ่นจะมีการยกเลิก พ.ร.บ.ลักษณะปกครองท้องถิ่นในพื้นที่การปกครองท้องถิ่น โดยมียกเว้นในกรณีของกรุงเทพมหานครไว้ ในบางเขตรอบนอก การขอจัดตั้งชุมชนใหม่ให้เป็นหมู่บ้านจึงต้องเป็นการกำหนดเซลล์ตัวใหม่ ทับที่เซลล์ตัวเก่า คือพื้นที่เดิม การที่ชุมชนใดชุมชนหนึ่งจะได้ชื่อว่าเป็น "หมู่บ้าน" หน่วยงานที่รับผิดชอบในด้านการปกครองซึ่งได้แก่ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย โดยกองปกครองท้องที่ จึงได้จัดทำแนวทางในการขอจัดตั้งเป็นหมู่บ้าน ตำบล อำเภอและจังหวัด โดยอนุมัติของคณะรัฐมนตรีที่ต้องถือปฏิบัติเป็นระเบียบใช้เหมือนกันทั่วประเทศ โดยมีหลักเกณฑ์และวิธีการในการพิจารณาในเบื้องต้น ดังที่สรุปไว้ในตารางที่ 4.2

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4.2 หลักเกณฑ์การจัดตั้งหมู่บ้าน/ตำบล/กิ่งอำเภอ/อำเภอ

ประเภท	หลักเกณฑ์ปกติ	ข้อยกเว้น
หมู่บ้าน	<ol style="list-style-type: none"> 1. จำนวนพลเมืองตั้งแต่ 400 คน ขึ้นไป หรือ จำนวนบ้านตั้งแต่ 40 บ้าน ขึ้นไป 2. ห่างจากชุมชนเดิมประมาณ 6 กม. 3. ได้รับความเห็นชอบจากประชาชนในหมู่บ้าน สภาตำบล และที่ประชุมหัวหน้าส่วนราชการ ประจำอำเภอ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคงของชาติ 2. เป็นสภาพท้องที่ชายแดน ที่มีหรืออาจจะมีปัญหาทางการเมือง 3. เป็นสภาพท้องที่ป่าเขา หรือทุรกันดาร
ตำบล	<ol style="list-style-type: none"> 1. จำนวนพลเมืองตั้งแต่ 3,200 คนขึ้นไป 2. มีหมู่บ้านตั้งแต่ 8 หมู่บ้านขึ้นไป 3. ได้รับความเห็นชอบจากสภาตำบลเดิมและที่ประชุมหัวหน้าส่วนราชการประจำอำเภอ ที่จัดตั้งตำบลขึ้นใหม่ 	
กิ่งอำเภอ	<ol style="list-style-type: none"> 1. จำนวนพลเมืองตั้งแต่ 20,000 คนขึ้นไป 2. จำนวนตำบล 5 ตำบล ขึ้นไป 3. ที่ว่าการกิ่งอำเภอใหม่ต้องห่างจากที่ว่าการกิ่งอำเภอเดิมประมาณ 25 กม.หรือ 10 กม. กรณีต้องบริการชุมชนใหญ่ 4. มีรายได้จากภาษีบำรุงท้องที่ ตั้งแต่ 50,000 บาทต่อปีขึ้นไป 5. ได้รับความเห็นชอบจากสภาตำบลที่จะรวมตั้งเป็นกิ่งอำเภอ หัวหน้าส่วนราชการประจำอำเภอ หัวหน้าส่วนราชการประจำจังหวัด และสภาจังหวัด 	
อำเภอ	<ol style="list-style-type: none"> 1. จำนวนพลเมืองตั้งแต่ 25,000 คนขึ้นไป 2. ได้ยกฐานะจากกิ่งอำเภอ ที่ตั้งมาแล้วไม่น้อยกว่า 5 ปี หรือไม่น้อยกว่า 3 ปี ในกรณีที่มีเหตุผลความจำเป็น 	

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

ประเภท	หลักเกณฑ์ปกติ	ข้อยกเว้น
	3. มีรายได้จากภาษีบำรุงท้องที่ตั้งแต่ 100,000 บาทต่อปีขึ้นไป	
	4. ได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุมหัวหน้าส่วนราชการประจำจังหวัดและสภาจังหวัด	

หมายเหตุ

ที่ประชุม ครม. เมื่อ 1 พ.ย. 26 ได้ตั้งข้อสังเกตว่าในการตั้งอำเภอั้นควรจะคำนึงถึงความจำเป็นประกอบระยะเวลาด้วย คือ ถ้ากึ่งอำเภอใดตั้งมานานเกิน 10 ปีแล้วมีเหตุผลความจำเป็นต้องยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอ แม้นพลเมืองจะไม่ถี่ ตามหลักเกณฑ์ก็น่าจะกำหนดเป็นหลักเกณฑ์ให้จัดตั้งอำเภอได้

ขั้นตอนการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน

ในการที่จะมีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านในหมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่งนั้น มีกระบวนการและขั้นตอนในการปฏิบัติในระดับอำเภอและจังหวัด โดยหน่วยงานที่รับผิดชอบคือที่ทำการปกครองอำเภอ ดำเนินการโดยนายอำเภอเป็นผู้รับผิดชอบ มีปลัดอำเภองานปกครองเป็นผู้ดำเนินการ สำหรับขั้นตอนการปฏิบัติจะมีการแตกต่างกันไปบ้าง ในกรณีของการว่างในตำแหน่งของผู้ใหญ่บ้านก่อนทำการเลือกและที่มีความสำคัญต่อมาภายหลังก็คือตัวบท ข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการเลือกผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นแม่บทในการเลือก ซึ่งแต่เดิมใช้ข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการเลือกผู้ใหญ่บ้าน พ.ศ. 2524 มีการแก้ไขเพิ่มเติมในปี 2528 และในปัจจุบันนี้ได้ยกเลิกและใช้ข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการเลือกผู้ใหญ่บ้าน พ.ศ. 2535 เริ่มตั้งแต่ 23 มิถุนายน 2535 เป็นต้นมา

การที่ผู้ใหญ่บ้านต้องออกจากตำแหน่ง ซึ่งเป็นเหตุให้ต้องเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านใหม่นั้น กฎหมายกำหนดหลักเกณฑ์การพิจารณาไว้ 7 ประการ คือ

1. ขาดคุณสมบัติหรือเข้าลักษณะต้องห้าม
2. ตาย
3. ได้รับอนุญาตให้ลาออก

4. หมู่บ้านที่ปกครองถูกยุบ
5. ไปเสียจากหมู่บ้านที่ตนปกครองเกินสามเดือน
6. ราษฎรผู้มีสิทธิเลือกผู้ใหญ่บ้าน ในหมู่บ้านนั้นมีจำนวนไม่น้อยกว่าครึ่งหนึ่งร้องขอให้ออกจากตำแหน่ง
7. ผู้ว่าราชการจังหวัด สั่งให้ออกจากตำแหน่ง เมื่อได้สอบสวนเห็นว่าบกพร่องในทางความประพฤติ หรือความสามารถไม่เหมาะสมกับตำแหน่ง

ทั้งนี้อำเภอจะต้องจัดให้มีการเลือกตั้งแทนตำแหน่งที่ว่างภายใน 15 วันนับแต่ทราบการว่างนั้น

ขั้นตอนการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านในกรณีผู้ใหญ่บ้านคนเดิมเสียชีวิต

ในกรณีที่หมู่บ้านแห่งหนึ่งมีผู้ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน ได้ถึงแก่กรรมจะด้วยสาเหตุใดๆ ก็ตาม เช่น อุบัติเหตุ ฆาตกรรม ป่วย ฯลฯ แนวทางปฏิบัติในระดับอำเภอ และขั้นตอนที่ต้องปฏิบัติจะเริ่มดังนี้

1. การแจ้งการตาย

ตาม พ.ร.บ. ทะเบียนราษฎรกำหนดการแจ้งการตายภายใน 24 ชั่วโมง ในขั้นตอนนี้ผู้มีหน้าที่แจ้งการตาย ก็คือ เจ้าบ้านหรือญาติของผู้ตาย แต่ในกระบวนการแจ้งการตายให้ทางอำเภอทราบ ถึงการตายของผู้ใหญ่บ้านเป็นหน้าที่ของกำนันในตำบล ที่ผู้ใหญ่บ้านสังกัดอยู่ต้องทำเป็นหนังสือพร้อมส่งเอกสาร คือ สำเนาใบมรณบัตรของผู้ตายส่งไปให้นายอำเภอ ทั้งนี้ที่สามารถทำได้โดยปกติแล้วมักจะทราบกันแล้วด้วยวาจา ชาวซึ่งมีผู้รายงานเช่นจากหนังสือพิมพ์จากสถานีตำรวจ หรือจากผู้ที่อยู่ในหมู่บ้าน ญาติพี่น้องผู้ตายหรือจากแหล่งข่าวที่เชื่อถือได้ ตาม พ.ร.บ. ลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 กำหนดให้ทำการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านขึ้นแทนตำแหน่งที่ว่างภายใน 15 วัน นับแต่ทราบการว่างนั้น ในการปฏิบัติจะนับตั้งแต่วันที่นายอำเภอรับทราบเป็นลายลักษณ์อักษร หากไม่มีการรายงานแต่ทางอำเภอทราบแน่นอน ก็ให้นับแต่วันที่อำเภอทำวิทยุหรือรายงานเป็นหนังสือไปยังผู้ว่าราชการจังหวัด

2. กำหนดการเลือกตั้ง

ตามข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยกำหนดให้ นายอำเภอต้องดำเนินการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านภายในสิบห้าวันนับแต่วันที่นายอำเภอได้รับทราบการว่างนั้น โดยให้จัดทำประกาศกำหนดวันเลือกตั้ง สถานที่เลือกเวลาเริ่มต้นและสิ้นสุดการลงคะแนน และระยะเวลาการรับสมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้านตามแบบ ผ.ญ.1 ท้ายข้อบังคับ แจ้งให้ราษฎรในหมู่บ้านที่จะทำการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่าเจ็ดวัน ก่อนวันทำการเลือกโดยมีสาระสำคัญที่ต้องระบุไว้ คือ

1) ระยะเวลาการประชุมราษฎรในวันเลือกตั้ง ให้เริ่มตั้งแต่เวลา 08.00 นาฬิกา ถึงเวลา 10.00 นาฬิกา

2) การเลือกตั้งโดยวิธีลับ ให้เริ่มลงคะแนน ตั้งแต่เวลา 10.00 นาฬิกา ถึงเวลา 15.00 นาฬิกา

3) การเลือกตั้งโดยวิธีเปิดเผย ให้เริ่มออกเสียงลงคะแนน ตั้งแต่ 10.00 นาฬิกา จนกว่าการออกเสียงลงคะแนนจะแล้วเสร็จ

3. สถานที่เลือกตั้ง

ตามข้อบังคับ ฯ ให้นายอำเภอกำหนดที่เลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งต้องเป็นสถานที่สาธารณะ เช่น โรงเรียนหรือศาลาวัด ถ้าหาสถานที่ดังกล่าวไม่ได้จะกำหนดบ้านหรือสถานที่อื่นที่ประชาชนไม่รังเกียจหรือไม่เป็นประโยชน์แก่ผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้าน คนหนึ่งคนใดในการเลือกตั้งนั้นเป็นที่เลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านก็ได้ ที่เลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านจะต้องเป็นสถานที่ที่อยู่ในเขตท้องที่หมู่บ้านนั้น

4. คุณสมบัติและการมีลักษณะต้องห้ามของการเป็นผู้ใหญ่บ้าน³

คุณสมบัติ

- 1) มีสัญชาติไทยโดยการเกิด
- 2) อายุ 25-60 ปีบริบูรณ์
- 3) มีภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่เป็นประจำในหมู่บ้านนั้นมาแล้วไม่น้อยกว่า 6 เดือน
- 4) เป็นผู้เลื่อมใสในการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญ ด้วยความบริสุทธิ์ใจ
- 5) มีพื้นความรู้ไม่ต่ำกว่าประโยคประถมศึกษาตอนต้นหรือที่กระทรวงศึกษาฯ เทียบไม่ต่ำกว่าประโยคประถมศึกษาตอนต้น เว้นแต่ในท้องที่ใดราษฎรไม่อาจเลือกผู้มีพื้นความรู้ดังกล่าวได้ผู้ว่าราชการจังหวัดโดยอนุมัติรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย อาจประกาศในราชกิจจานุเบกษา ยกเว้นหรือผ่อนผันได้

กรณีมีลักษณะต้องห้าม

- 1) เป็นภิกษุ สามเณร นักพรตหรือนักบวช
- 2) ร่างกายทุพพลภาพ หรือวิกลจริต หรือจิตฟั่นเฟือน ไม่สมประกอบหรือติดยาเสพติดให้โทษ หรือเป็นโรคที่ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยประกาศกำหนดในราชกิจจานุเบกษา (ได้แก่ โรคเรื้อน วัณโรคในระยะอันตราย, วัณโรคตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย โรคพิษสุราเรื้อรัง โรคล่าไส้อักเสบเรื้อรัง โรคผิวหนังเรื้อรังเป็นที่น่ารังเกียจแก่ผู้อื่น)
- 3) เป็นข้าราชการประจำหรือข้าราชการส่วนท้องถิ่น หรือข้าราชการการเมืองหรือพนักงานส่วนท้องถิ่น

³พ.ร.บ. ลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 รวมทั้งที่แก้ไขเพิ่มเติมจนถึงปี 2535, มาตรา 12.

4) เป็นผู้ที่มีชื่อเสียงในทางทุจริต หรือเสื่อมเสียในทางศีลธรรม

5) เป็นผู้ที่เคยถูกลงโทษไล่ออก หรือปลดออก ฐานทุจริตต่อหน้าที่ราชการ ในองค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล สุขาภิบาล และยังไม่พ้นกำหนดเวลาสามปีนับแต่วันที่ ถูกไล่ออกหรือปลดออก

6) เป็นผู้ที่เคยต้องรับโทษจำคุก โดยคำพิพากษาถึงที่สุด หรือโดยคำสั่งที่ชอบ ด้วยกฎหมายเว้นแต่เป็นโทษความผิด ที่ได้กระทำโดยประมาท หรือความผิดลหุโทษและยังไม่ พ้นกำหนดเวลาสามปีนับแต่วันพ้นโทษ

5. การสมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้าน

อำเภอจะแต่งตั้งคณะกรรมการเลือกตั้งผู้ใหญบ้าน ขึ้นมาชุดหนึ่งโดยก่อนทำการ เลือกตั้ง มีหน้าที่ตรวจสอบคุณสมบัติและหลักฐานประกอบการสมัครรับเลือกตั้ง ของผู้สมัคร ทุกรายที่ได้มายื่นไว้ต่อทางอำเภอตามระยะเวลาที่อำเภอประกาศไว้ การยื่นใบสมัครใช้แบบ ผ.ญ. 3 โดยเอกสารที่ต้องประกอบแบบใบสมัครคือ

- 1) สำเนาทะเบียนบ้าน
- 2) สำเนาบัตรประจำตัวประชาชน
- 3) หลักฐานแสดงวุฒิการศึกษา
- 4) ใบรับรองแพทย์

คณะกรรมการจะตรวจสอบคุณสมบัติ จากหลักฐานที่ประกอบ และเสนอความเห็นให้ นายอำเภอพิจารณาอนุญาตการรับสมัคร หลังจากนั้นอำเภอจะจัดทำประกาศบัญชีรายชื่อผู้ สมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้าน ตามแบบ ผ.ญ. 4 ประกาศให้ราษฎรทราบก่อนวันเลือกไม่น้อย กว่าสามวัน

เมื่อพ้นกำหนดระยะเวลารับสมัครแล้ว ถ้ามีราษฎรสมัครเพียงคนเดียว ให้ถือว่าผู้นั้น ได้รับเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้าน นับแต่วันเลือกตั้งผู้ใหญบ้าน ตามประกาศของอำเภอและให้อำเภอ ประกาศผลการเลือกตั้งตามแบบ ผ.ญ.8

6. คณะกรรมการเลือกตั้งผู้ใหญบ้าน

ในการเลือกตั้งผู้ใหญบ้านแต่ละครั้งอำเภอจะต้องแต่งตั้ง คณะกรรมการเลือกตั้ง ผู้ใหญบ้านประกอบด้วย เจ้าพนักงานผู้ดำเนินการเลือกตั้งผู้ใหญบ้าน ได้แก่ ปลัดอำเภอผู้รับผิดชอบประจำตำบล กรรมการตรวจคะแนน ได้แก่ ผู้ซึ่งนายอำเภอเห็นสมควร ไม่เกินเจ็ดคนและ เจ้าหน้าที่คะแนนซึ่งเป็นข้าราชการ โดยมีนายอำเภอหรือผู้ได้รับมอบหมายเป็นประธานเพื่อ ดำเนินการเลือกตั้ง นอกจากนี้อำเภอต้องแต่งตั้งเจ้าหน้าที่รักษาความสงบ ไปประจำหน่วยทำ หน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อย ณ ที่เลือกตั้งผู้ใหญบ้านจำนวนไม่น้อยกว่า 2 คน การลงมติ วินิจฉัย ของคณะกรรมการเลือกตั้งให้ถือเสียงข้างมาก กรรมการคนหนึ่งย่อมมีเสียงหนึ่งในการ

ออกเสียงลงคะแนนถ้ามีคะแนนเสียงเท่ากันให้ประธานที่ประชุมออกเสียงเพิ่มขึ้นได้อีกเสียงหนึ่งเป็นเสียงชี้ขาด

7. การประชุมราษฎรก่อนวันเลือกตั้ง

อำเภอจะต้องมีการนัดหมายให้มีการประชุมราษฎรทั้งหมู่บ้านก่อน วันทำการเลือกตั้งโดยปกติจะต้องทำทันทีที่สามารถทำได้ เพื่อแจ้งวัตถุประสงค์ในการเลือกตั้งของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง คุณสมบัติของผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งตลอดจนวิธีการเลือกตั้งให้ราษฎรทุกคนทราบ และประกาศให้ราษฎรตรวจสอบบัญชีรายชื่อผู้มีสิทธิเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านให้เป็นการถูกต้อง ผู้ดำเนินการประชุม ได้แก่ คณะกรรมการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านที่ทางอำเภอแต่งตั้งไว้นั้นเอง โดยปกติจะเป็นหน้าที่ของ ปลัดอำเภอผู้รับผิดชอบประจำตำบลร่วมกับพัฒนากร เกษตรตำบลท้องถิ่นรับผิดชอบ

8. บัญชีรายชื่อผู้มีสิทธิเลือกตั้ง

อำเภอจะต้องทำบัญชีรายชื่อผู้มีสิทธิเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน ตามแบบ ผ.ญ.2 ท้ายข้อบังคับจำนวน 4 ชุดชุดที่หนึ่งปิดประกาศไว้ที่ว่าการอำเภอ ชุดที่สองปิดไว้ที่เลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน ชุดที่สามและชุดที่สี่ มอบให้คณะกรรมการเลือกตั้งนำไปใช้ในวันเลือกตั้งหนึ่งชุด และสำรองไว้ติดที่เลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านหนึ่งชุด การปิดประกาศรายชื่อผู้มีสิทธิเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านตามชุดที่หนึ่งและชุดที่สองต้องปิดประกาศก่อนวันเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านไม่น้อยกว่าเจ็ดวัน เพื่อให้ผู้มีสิทธิได้ตรวจสอบและขอแก้ไขให้ถูกต้องก่อนวันเลือกตั้งไม่น้อยกว่าสามวัน

ผู้มีสิทธิเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านผู้ใดแม้จะมีภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ประจำ และมีชื่อในทะเบียนบ้านในหมู่บ้านนั้นติดต่อกันมาแล้วไม่น้อยกว่าสามเดือนก็ตาม ถ้าไม่มีชื่ออยู่ในบัญชีรายชื่อผู้มีสิทธิเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านไม่ว่ากรณีใด ๆ และไม่ดำเนินการขอเพิ่มชื่อเสียก่อนให้เรียบร้อยในวันเลือกตั้งไม่มีชื่อให้ถือว่าผู้นั้นสละสิทธิ

9. ในวันเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน

คณะกรรมการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน รวมทั้งเจ้าหน้าที่รักษาความสงบ จะต้องไปถึงสถานที่เลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน ที่กำหนดไว้ในประกาศก่อน 07.00 น. เพื่อที่จะประชุมราษฎรให้เข้าใจถึงรายละเอียดขั้นตอนและวิธีการเลือกตั้ง ในการนี้ทางอำเภอจะต้องจัดเตรียมหีบเลือกตั้ง คูหาลงคะแนน บัญชีรายชื่อผู้มีสิทธิ ประกาศ คำสั่ง วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องเขียนและแบบพิมพ์ต่าง ๆ ที่ข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยกำหนดไว้ ไปให้พร้อมและโดยทั่วไปจะต้องเอาตัวบทกฎหมายติดตัวไปด้วยกันปัญหาที่จะเป็นข้อกฎหมายใด ๆ ที่ราษฎรไม่เข้าใจ ก็สามารถนำมาอ้างอิงและเปิดเผยแจ้งให้ราษฎรทราบถึงมาตราข้อบังคับได้

10. วิธีการเลือกตั้ง

เมื่อถึงเวลาประชุมราษฎรตามประกาศ คือ 08.00 นาฬิกา ราษฎรจะมามากน้อยเพียงใดก็แล้วแต่เมื่อเห็นพอสมควรแก่เวลาและจำนวนราษฎร ก็จะเริ่มประชุมโดยปกติ ประธานคณะกรรมการหรือเจ้าพนักงานดำเนินการเลือกตั้ง ที่ได้รับมอบหมายมาจะเป็นผู้เปิดตัวแนะนำคณะกรรมการเลือกตั้งที่มาเป็นกรรมการกลางแนะนำตัวและรายชื่อผู้สมัคร ในกรณีที่มีมากกว่าหนึ่งคนให้โอกาสผู้สมัครได้มีการอภิปราย ปราศรัยเล็ก ๆ น้อย ๆ เพื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์ตัวเอง โดยปกติการเลือกตั้งให้กระทำโดยวิธีลับคณะกรรมการเลือกตั้ง จะต้องอธิบายโดยละเอียดถึงการเลือกตั้งโดยวิธีลับซึ่งปฏิบัติเช่นเดียวกับการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร คือ มีการแสดงบัตรตรวจรายชื่อ รับบัตรเลือก เข้าคูหา กาเครื่องหมาย และหย่อนบัตรลงหีบ แต่ในขณะเดียวกันคณะกรรมการต้องชี้แจงวิธีการเลือกตั้งแบบเปิดเผยซึ่งมีกำหนดไว้ 3 วิธี คือ

(1) จัดแบ่งสถานที่ประชุมออกเป็นส่วน ๆ ให้มีจำนวนเท่ากับจำนวนผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้าน แต่ละส่วนให้มีระยะห่างกันพอสมควรไม่ปะปนหรือยากแก่การตรวจนับ และให้กำหนดว่าส่วนใดเป็นของผู้สมัครคนใด ให้มีป้ายเขียนชื่อและหมายเลขผู้สมัคร แต่ละคนไว้ประจำทุกส่วน ที่เห็นได้ชัดแล้ว ให้ประธานประกาศให้ที่ประชุมทราบว่า ผู้มีสิทธิเลือกตั้งคนใดประสงค์จะเลือกผู้สมัครคนใด ก็ให้ไปประจำอยู่ในส่วนที่มีชื่อของผู้ที่ตนประสงค์จะเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้าน เมื่อผู้มีสิทธิเลือกตั้งได้แยกย้ายกันไปประจำอยู่ในส่วนของผู้ที่ตนประสงค์จะเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้านเรียบร้อยแล้ว ให้ประธานประกาศให้ที่ประชุม ในแต่ละส่วนทราบอีกครั้งหนึ่งว่า ส่วนไหนเป็นของผู้สมัครคนใด เพื่อให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งตรวจสอบว่าได้เข้าไปอยู่ในส่วนของผู้ที่ตนประสงค์ จะเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้านถูกต้องหรือไม่ แล้วให้เริ่มนับคะแนน

(2) เรียกชื่อผู้มีสิทธิเรียงตามลำดับที่ในบัญชีรายชื่อผู้มีสิทธิเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน ชุดที่มอบให้คณะกรรมการเลือกตั้ง นำไปใช้ในวันเลือกตั้ง เมื่อคณะกรรมการเรียกชื่อผู้ใดแล้ว ให้ผู้นั้นยืนขึ้นบอกคณะกรรมการเลือกตั้งว่า ประสงค์จะเลือกผู้สมัคร หมายเลขใดเป็นผู้ใหญ่บ้าน แล้วให้คณะกรรมการเลือกตั้งนับคะแนนและบันทึกไว้ บนกระดานดำ

(3) ยกมือขึ้นพันศีรษะหรือยืนขึ้น เมื่อประธานประกาศให้ที่ประชุมทราบว่า ผู้มีสิทธิเลือกประสงค์จะเลือกตั้งผู้สมัครหมายเลขใด เป็นผู้ใหญ่บ้านให้ยกมือหรือยืนขึ้นโดยประกาศตามลำดับหมายเลข ของผู้สมัครทุกคนให้คณะกรรมการเลือกตั้งนับคะแนน จากจำนวนผู้ที่ยกมือหรือยืนขึ้น ในแต่ละครั้งที่ประกาศแล้วให้คัดหรือแยก ผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่ออกเสียงแล้วมิให้ปะปนกับผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่ยังไม่ออกเสียงทุกครั้งนับ

การจะเลือกตั้งใช้วิธีลับหรือเปิดเผยผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่มาประชุมฝ่ายข้างมาก เป็นผู้ตัดสินใจให้นับผู้มีสิทธิเลือกตั้งคนหนึ่งเป็นหนึ่งคะแนน

11. ผู้แทนดูแลการดำเนินการเลือกตั้ง

ในการเลือกตั้งโดยวิธีลับซึ่งที่ประชุมผู้มีสิทธิฝ่ายข้างมากกำหนด ประธานคณะกรรมการเลือกตั้งต้องประกาศให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ซึ่งอยู่ในที่เลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน เสนอชื่อบุคคลผู้มีสิทธิเลือกตั้งซึ่งอยู่ในที่เลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน และเป็นที่ยอมรับเชื่อถือของราษฎรในหมู่บ้าน นั้น อย่างน้อยสองคน เป็นผู้แทนเพื่อดูแลการดำเนินการเลือกตั้งอย่างใกล้ชิด แต่ผู้นั้นจะต้องมิใช่ผู้สมัครเข้ารับเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน ผู้แทนมีสิทธิทักท้วงการปฏิบัติของคณะกรรมการเลือกตั้งได้เมื่อเห็นว่าปฏิบัติมิชอบแต่ห้ามกล่าวโต้เถียงกันเองเมื่อมีการทักท้วงการปฏิบัติของคณะกรรมการเลือกตั้ง ให้คณะกรรมการเลือกตั้งพิจารณาชี้ขาดแล้วบันทึกไว้ และให้ผู้ทักท้วงและคณะกรรมการเลือกตั้งทุกคน ลงชื่อไว้ในบันทึกเหตุการณ์ถ้าผู้ทักท้วงไม่ลงชื่อ ให้คณะกรรมการเลือกตั้งบันทึกไว้ด้วย

ในการปฏิบัติประธานจะกล่าวต่อที่ประชุม เปิดโอกาสให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน แต่ละคนได้มีโอกาสกำหนดตัวบุคคลเป็นผู้แทนดูแลการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน โดยผู้สมัครคนหนึ่งสามารถเสนอผู้แทนของตนได้หนึ่งคน โดยประธานคณะกรรมการดำเนินการเลือกตั้งจะอนุญาตให้ผู้แทนดูแลการดำเนินการเลือกตั้งเข้าไปอยู่ร่วมในคณะกรรมการเลือก ช่วยปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ด้วยก็ได้เช่น ช่วยดูแลหีบบัตร คูหา จัดคิว ฯลฯ แต่ทั้งนี้ต้องห้ามไม่ให้ปฏิบัติงานในส่วนที่คณะกรรมการต้องดำเนินการเอง เช่น การตรวจสอบบัญชีรายชื่อ การจ่ายบัตรเลือกตั้ง การลงนามในแบบพิมพ์หรือเอกสารต่าง ๆ ผู้แทนดูแลการดำเนินการเลือกตั้งเปรียบเสมือนตัวแทนพรรคการเมืองในหน่วยเลือกตั้ง มีหน้าที่เป็นพยาน สังเกตการณ์ดำเนินการเลือกตั้งของคณะกรรมการ ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย บริสุทธิ์ ยุติธรรมและป้องกัน การประพฤติปฏิบัติโดยมิชอบของเจ้าหน้าที่ที่ได้รับการแต่งตั้งป้องกันข้อครหาในการดำเนินการเลือกตั้ง

12. การประกาศผลการเลือกตั้ง

เมื่อการนับคะแนนสิ้นสุดลงคณะกรรมการเลือกตั้ง จะเก็บบัตรเลือกตั้งที่ใช้ นับคะแนนแล้วบันทึกการเลือกตั้งตามแบบ ผ.ญ.11 ประกาศผลการเลือกตั้งตามแบบ ผ.ญ.7 โดยให้คณะกรรมการเลือกตั้งและผู้แทนดูแลการเลือกตั้งลงชื่อไว้เป็นหลักฐาน แล้วให้ประธานปิดประกาศผลการเลือกตั้งปิดไว้ ณ ที่เลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านและที่ว่าการอำเภอให้ราษฎรทราบทั่วกัน นายอำเภอต้องรายงานผลการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน ไปยังผู้ว่าราชการจังหวัดพร้อมสำเนาหลักฐานการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านเพื่อพิจารณาออกหนังสือสำคัญให้ต่อไป

ขั้นตอนการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านในกรณีผู้ใหญ่บ้านคนเดิมเกษียณอายุ 60 ปี

พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ ซึ่งเป็นแม่บทของการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน มาตั้งแต่ ปี 2457 และมีการแก้ไขเพิ่มเติมจนถึงปัจจุบัน เป็น พ.ร.บ. ลักษณะปกครองท้องที่

(ฉบับที่ 9) พ.ศ. 2535⁴ มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 7 กรกฎาคม 2535 เป็นต้นมานั้น ได้กำหนดวาระการดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านเป็นคราวละ 5 ปีนับแต่วันที่ราษฎรเลือกตั้ง จากเดิมที่เคยกำหนดไว้ในคุณสมบัติเกี่ยวกับอายุของผู้ใหญ่บ้านไว้ว่า ต้องมีอายุตั้งแต่ยี่สิบห้าปีบริบูรณ์ แต่ไม่เกินหกสิบปีบริบูรณ์ ดังนั้นผู้ดำรงตำแหน่งที่ได้รับเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้านก่อน 7 กรกฎาคม 2535 จึงจะอยู่ในตำแหน่งได้จนเกษียณอายุเมื่ออายุครบ 60 ปีบริบูรณ์ไม่ว่าบุคคลนั้น จะได้รับเลือกตั้งเมื่ออายุเท่าใด เช่น ได้รับเลือกตั้งเมื่อปี 2530 ในขณะที่อายุ 50 ปี ก็สามารถอยู่ในตำแหน่งได้จนอายุครบ 60 ปี ในปี 2540 แต่สำหรับบุคคลที่ได้รับเลือกตั้ง หลังจาก พ.ร.บ.ใหม่นี้ใช้บังคับแล้วแม้ในวันเลือกตั้งจะอายุ 58 ปีแล้วก็ตาม ก็สามารถอยู่ในวาระต่อไปจนครบ 5 ปี ซึ่งอายุตอนนั้นก็จะเป็น 63 ปี เช่นกัน แม้หลังจาก พ.ร.บ.ฉบับที่ 9 ใช้บังคับแล้วก็ตามแต่ผู้ใหญ่บ้านเก่าที่ดำรงมาก่อน 7 กรกฎาคม 2535 ก็ยังคงอยู่และทยอยเกษียณอายุเมื่ออายุครบ 60 ปีต่อไปเรื่อย ๆ

สำหรับขั้นตอนและกระบวนการจะแตกต่างจากผู้ใหญ่บ้านที่เสียชีวิตแล้ว จัดให้มีการเลือกตั้งใหม่ตรงที่การรายงานตำแหน่งว่าง ซึ่งที่ทำการปกครองอำเภอจะต้องสำรวจคัดรายการจากทำเนียบที่จัดทำไว้ รายงานให้ผู้ว่าราชการจังหวัดทราบทุกปีและต้องมีการสำรวจรายงานทุก ๆ เดือนด้วย เมื่อใกล้ถึงเวลากำหนดเกษียณ จึงจะออกคำสั่งให้ออกจากตำแหน่งเนื่องจากอายุครบ 60 ปีบริบูรณ์ อำเภอจะสำเนาคำสั่งแจ้งกำหนดท้องที่จัดทำประกาศออกคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการตามขั้นตอนเหมือน เช่น การเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านกรณีเสียชีวิต แต่ทั้งนี้ต้องดำเนินการภายใน 15 วันนับแต่วันที่ผู้ใหญ่บ้านคนเดิมมีอายุครบ 60 ปีบริบูรณ์

ขั้นตอนการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านในกรณีลาออก ปลดออก ให้ออกหรือไล่ออก

การว่างในตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านในกรณีที่ว่านี้ ส่วนใหญ่จะเกิดจากความสมัครใจลาออกเอง เพื่อประกอบอาชีพอื่นหรือย้ายถิ่นฐานที่อยู่จะมีอยู่บ้างหากต้องคดีอาญา ทูพพลภาพ หรือมีความประพฤติมิชอบใดๆ จนมีการรายงานให้ผู้ว่าราชการจังหวัดออกคำสั่ง ให้ออก ปลดออก หรือไล่ออก สำหรับกระบวนการขั้นตอนปฏิบัติในการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านก็จะเริ่มขึ้น ตั้งแต่วันที่จังหวัดส่งคำสั่งให้ออก ปลดออก ไล่ออกหรือคำสั่งอนุญาตให้ลาออกมาถึงอำเภอและนายอำเภอได้ทราบการว่างนั้นกระบวนการจะเริ่มขึ้นตามขั้นตอน คือ การจัดทำประกาศกำหนดวันเลือกตั้ง สถานที่เลือกตั้ง เวลาเริ่มต้นและสิ้นสุดการลงคะแนน และระยะเวลาการสมัครรับเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน มีการประชุมชี้แจงและมีการดำเนินการตามขั้นตอน เช่นเดียวกับกรณีผู้ใหญ่บ้านเสียชีวิต

⁴ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 109 ตอนที่ 42 ลงวันที่ 8 เมษายน 2535.

ความตื่นตัวในการไปใช้สิทธิเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน

จากประสบการณ์ของผู้วิจัยในการรับราชการในตำแหน่งปลัดอำเภอ ผู้รับผิดชอบในการดำเนินการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านมาประมาณ 20 ครั้ง ทั้งดำเนินการเองและร่วมเป็นคณะกรรมการในการเลือกตั้งทั้งแบบสมัครในวันเลือกตั้งและสมัครก่อนวันเลือกตั้ง ตามระเบียบใหม่ (ปี 2535) ผู้วิจัยขอนำมาใช้ในการวิเคราะห์หรืออภิปรายลักษณะการเลือกตั้ง พฤติกรรมการเลือกตั้งและสภาพแวดล้อมของพื้นที่เศรษฐกิจสังคม และลักษณะทั่วไปของการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านของประชาชนในเขตอำเภอเมืองนครนายก ที่ผู้วิจัยรับราชการอยู่ระหว่าง ปี 2534-2536 ในประเด็นต่าง ๆ ได้ 4 ประเด็น ดังนี้ คือ

1. ช่วงระยะเวลาในการตัดสินใจของผู้มีสิทธิเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน
2. การไปหรือไม่ไปใช้สิทธิของประชาชนในหมู่บ้าน
3. พฤติกรรมการซื้อขายเสียง และ
4. ผู้มีอิทธิพลต่อการไปใช้สิทธิเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน

1. ช่วงระยะเวลาในการตัดสินใจของผู้มีสิทธิเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน

การกล่าวต่อไปนี้เป็นกรกล่าวเฉพาะการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน ที่ได้วิจัยจากการเหตุการณ์จริงในหน้าที่รับผิดชอบ โดยนำเครื่องมือที่เป็นเครื่องชี้วัดที่ Anthony Dawns ได้กล่าวไว้ในบทที่ 2 โดยได้นิยามสถานการณ์ความชอบด้วยเหตุผลในแนวทางการตัดสินใจ ของบุคคลผู้มีสิทธิเลือกตั้งมาประกอบกับประสบการณ์ของผู้วิจัย ดังนี้ คือ Dawns กล่าวไว้ว่า ผู้ตัดสินใจสามารถตัดสินใจได้เสมอเมื่อเผชิญกับทางเลือกต่าง ๆ ในการตัดสินใจมีการจัดทางเลือกต่าง ๆ ไว้ตามลำดับความสำคัญ ในทฤษฎีของผู้ตัดสินใจการจัดลำดับความสำคัญมีการสับเปลี่ยนได้ ผู้ตัดสินใจเลือกทางที่จัดลำดับไว้สูงสุดเสมอและในสถานการณ์เหมือนกัน การตัดสินใจย่อมจะเหมือนกันเสมอไป

ในกระบวนการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน เป็นกฎเกณฑ์ที่แน่นอน ที่ผู้มีสิทธิทุกคนสามารถตัดสินใจได้ด้วยตนเองเพราะสิ่งเหล่านี้เป็นกติกาที่ถูกบังคับไว้ ให้ต้องตัดสินใจแน่นอนว่าในการเลือกตั้งในทุกระดับผู้มีสิทธิย่อมตัดสินใจได้เสมอ สำหรับการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านในเขตอำเภอเมืองนครนายก จากประสบการณ์จะสามารถจะนำคำกล่าวของ Dawns มาใช้ได้คือ ประชาชนโดยทั่วไปในการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านที่มีขึ้นในแต่ละหมู่บ้าน ผู้มาใช้สิทธิจะสามารถตัดสินใจได้ด้วยตนเอง ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นชายหญิงหรือคนสูงอายุเหตุเพราะปัจจัยทางด้านการศึกษาของคนในหมู่บ้าน โดยทั่วไปจะเป็นผู้จบการศึกษาอย่างน้อยภาคบังคับ สามารถอ่านออกเขียนได้ทันเกือบทั้งหมด สังคมหมู่บ้านในเขตอำเภอเมืองนครนายก หมู่บ้านจะเป็นลักษณะกระจัดกระจาย อาชีพทำนาเป็นหลัก โดยมีสวนผลไม้เป็นอาชีพรอง การคมนาคมสะดวก ไฟฟ้ามีในทุกตำบลทุกหมู่บ้านแต่ไม่ทุกหลังคาเรือน ดังนั้นการเรียนรู้จากสภาพสังคมชนบทที่ไม่ห่างจากความเจริญเท่าไรนัก ประกอบการศึกษาจากการสื่อสาร จากข่าวสารข้อมูลทางวิทยุโทรทัศน์ ประชาชน

ส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมดสามารถตัดสินใจในเรื่องเหล่านี้ได้ดี แต่ละคนจะจัดลำดับความสำคัญในการตัดสินใจหรือไม่อย่างไรไม่สามารถจะรู้ชัด แต่จากการสังเกต และสอบถามประชาชนก่อนการตัดสินใจเลือกจะได้รับคำตอบว่าได้ตัดสินใจไว้แล้ว ก่อนที่จะมาใช้สิทธิไม่มีการจัดลำดับว่า ถ้าไม่เลือก นาย ก.แล้วจะเลือก นาย ข. จึงเป็นลักษณะเจาะจงมาเลือกผู้ใดผู้หนึ่งโดยเฉพาะและไม่มีการเปลี่ยนใจ จากประสบการณ์ในการเลือกตั้งที่ผ่านมาจะมีบุคคลอยู่กลุ่มหนึ่งที่มีมักจะลังเลในการใช้สิทธิในการเลือกตั้งในแต่ละแห่ง แต่จะเป็นจำนวนไม่มากนักอาจจะประมาณ 5-10 คน และมักจะเป็นเด็กหนุ่มหรือชายวัยกลางคนที่ไม่ได้ใกล้ชิดสนิทสนมกับผู้สมัครคนใด คนหนึ่งจะทำตัวเป็นประเภทลอยไปลอยมา รอให้มีการร้องขอหรืออ้อนวอนจากผู้สมัคร ให้ใช้สิทธิเลือกตนเองทั้งนี้จะต้องมีเงินหรือสิ่งของให้เป็นสินน้ำใจเสมอ ซึ่งในกลุ่มนี้เช่นกันจากการสังเกตพฤติกรรมจะเป็นลักษณะรอรับทั้งสองทางกรณีมีผู้สมัครสองคน หรือบางทีจะตัดสินใจเดินเข้าคูหาต่อเมื่อแน่ใจว่าไม่ได้รับมากกว่าที่ตัวได้มาแล้วหรือแน่ใจว่า ไม่มีการแจกเงินแน่แล้วซึ่งจะผิดกับผู้ใหญ่ทั่วไปหรือผู้สูงอายุหรือผู้หญิงโดยทั่วไปเมื่อเดินทางมาถึงจะพยายามใช้สิทธิให้เร็วที่สุดเสร็จแล้วจะมาใหม่ตอนบ่ายสามโมงเพื่อรอดูการนับคะแนน

2. การไปหรือไม่ไปใช้สิทธิของประชาชนในหมู่บ้าน

จากประสบการณ์ และจากการสังเกตการณ์ ในการจัดการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่อำเภอเมืองนครนายก การไม่ไปใช้สิทธิเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านสามารถแบ่งลักษณะของบุคคลที่ไม่ไปใช้สิทธิได้ดังนี้ คือ

ประเภทที่หนึ่ง เป็นผู้มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้าน และทางราชการได้คัดชื่อลงในบัญชีรายชื่อผู้มีสิทธิเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านแล้ว แต่ตัวไปทำงานในต่างจังหวัด หรือในกรุงเทพมหานคร ไม่มาใช้สิทธิในวันเลือกตั้งเนื่องจากไม่ได้รับการติดต่อจากเครือญาติ ให้ทราบถึงการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านคนใหม่หรือทราบแต่ไม่สามารถลางานมาเพื่อใช้สิทธิเลือกตั้งได้ หรือทราบจากผู้สมัครมิได้มีความเกี่ยวข้องกับตนโดยตรงในฐานะญาติพี่น้อง หรือมีความสำคัญพอที่จะลางาน มาเพื่อลงคะแนนให้

ประเภทที่สอง เป็นผู้สูงอายุไม่ว่าชายหรือหญิงปลูกบ้านเรือนตามหัวไร่ปลายนาน ไม่สามารถเดินทางได้โดยสะดวกเนื่องจากไม่มีเส้นทางคมนาคมบ้าง ไม่มีพาหนะเป็นของตนเอง บ้างประกออบกับบางคนไม่มีลูกหลานคอยเฝ้าบ้านให้สังคมนาบทในหมู่บ้านต่างๆ ของนครนายก จะมีผู้สูงอายุอยู่มากเพราะคนรุ่นหนุ่มสาวและวัยผู้ใหญ่อายุระหว่าง 25- 50 ปี มักจะไปทำงานนอกบ้านเว้นแต่ผู้ที่มีสวนของตนเอง ผู้ทำนาเมื่อเสร็จหน้าทำนาจะไปหารับจ้างทั่วไป กลางวันจึงไม่ค่อยมีคนอยู่บ้านจะมีแต่คนแก่และเด็กเล็ก

ประเภทที่สาม เป็นผู้มีอาชีพรับจ้างรายวันหากหยุดงาน จะเสียรายได้ของตนสังคมนา โดยส่วนรวมแรงงานในภาคเกษตรและอุตสาหกรรมของคนอำเภอเมืองนครนายก จะขาดแคลนสาเหตุส่วนใหญ่จะไปรับจ้าง ในพื้นที่จังหวัดปริมณฑลของกรุงเทพฯ เช่น สมุทรปราการ ปทุมธานี

ฯลฯ นอกจากนี้ภาคเกษตรกรรมเองก็ขาดแคลนแรงงาน การเกี่ยวข้าวในปัจจุบัน เริ่มมีการใช้รถเกี่ยวข้าวเนื่องจากไม่สามารถหาแรงงานได้ หรือหาได้ก็เสียค่าใช้จ่ายสูงกว่าการลงแขกเกี่ยวข้าวหาไม่ได้แล้วในพื้นที่ อาชีพรับจ้างส่วนใหญ่จะเป็นช่าง เช่น ช่างไม้ ช่างปูน ฯลฯ แต่ส่วนใหญ่เป็นได้แค่กรรมกร

ประเภทที่สี่ เป็นผู้มีอาชีพอยู่ในโรงงานอุตสาหกรรมภาคเอกชน เจ้าของไม่อนุญาตให้ไปใช้สิทธิ เพราะกฎหมายในการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน ไม่ได้บังคับใช้เช่นเดียวกับ ส.ส. ที่เป็นความผิดตามกฎหมายถ้านายจ้างไม่อนุญาตให้ไปใช้สิทธิ

นอกจากบุคคลทั้งสี่ประเภทนี้แล้วส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมด จะไปใช้สิทธิกันทุกคน เพราะเวลาที่ใช้ในการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน ตั้งแต่ 10.00 - 15.00 น. เป็นเวลาที่นานพอสมควร และในภาคป่าเป็นการแข่งขันจากผู้สมัครที่มีพหุชนะแล้ว จะไปเร่งรัดคนได้เกือบทั้งหมด สำหรับคนที่ยังอยู่ในหมู่บ้านในวันเลือกตั้ง สถานการณ์การเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน ในแต่ละหมู่บ้านมักจะใกล้เคียงกัน คือ คนจะมากมาในช่วงเช้า ระหว่างเปิดการลงคะแนนซึ่งโดยปกติจะใช้เวลา 10.00 น.จนไปถึงก่อนเที่ยงช่วงหลังเที่ยงจะเป็นลักษณะการหมุนเวียนกันมาลงคะแนน หมายถึงคนที่ไม่มาในภาคเช้าซึ่งเป็นคนที่เฝ้าบ้านหรือไปทำนา ทำสวนซึ่งส่วนใหญ่ผู้ที่มาเช้าจะเป็นคนแก่และผู้หญิง คนหนุ่มและผู้ชายส่วนใหญ่จะมาสาย ๆ จนถึงบ่าย การเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านมักจะใช้เวลาลงคะแนนจริง ๆ นั้นไม่ถึงสองชั่วโมง และผู้ใช้สิทธิ ในแต่ละหมู่บ้านจะอยู่ระหว่างร้อยละ 50-60 จากจำนวนผู้มีสิทธิตามบัญชีผู้มีสิทธิเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน ที่ทางราชการจัดทำขึ้น โดยใช้ทะเบียนบ้านของหมู่บ้านนั้น

3. พฤติกรรมการซื้อขายเสียง

อิทธิพลประการหนึ่งที่มีผลต่อการไปใช้สิทธิเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน ของประชาชนในเขตอำเภอเมืองนครนายก ในปี 2535 คือ อิทธิพลที่เกิดจากการใช้เงินตรา ผลประโยชน์ตอบแทนและรายได้ มาเป็นส่วนเร่งเร้าให้คนไปใช้สิทธิในสังคมชนบทของนครนายก มีลักษณะคล้ายคลึงกันกับชุมชนชนบททางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย เพราะประชาชนส่วนใหญ่จะใช้ภาษาท้องถิ่นภาคอีสาน พฤติกรรมการใช้เงินซื้อเสียงของผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้านจะมีลักษณะให้เห็นทั่วไป เช่นเดียวกันกับการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ได้มีการวิจัยไว้สำหรับในเขตอำเภอเมืองนครนายก ขอยกตัวอย่างจากประสบการณ์การใช้เงินเพื่อจูงใจให้ประชาชนไปใช้สิทธิเลือกผู้สมัครรับเลือกผู้ใหญ่บ้าน ดังนี้

ตัวอย่างที่หนึ่ง การแจกเงินเป็นรายบุคคลแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. ให้ไปลงคะแนน เป็นกรณีของบุคคลที่ศรัทธาเชื่อถือหรือมีแนวโน้มว่าจะไปใช้สิทธิเลือกตนเองอยู่แล้วหรือประเภทที่ยังไม่ตัดสินใจเลือกใคร การให้เงินจะให้ในลักษณะเป็นค่ารถ ค่าเสียเวลาทำมาหากิน ค่าใช้จ่ายในกรณีหยุดงานมาช่วยลงคะแนนให้

2. ให้ไม่ไปลงคะแนน จะใช้ในกรณีที่บุคคลเป้าหมาย บุคคลที่คาดว่าเป็นคนของฝ่าย

ตรงข้าม เช่น เป็นญาติ พี่ น้อง คนเคยคอยช่วยเหลือสนับสนุน ฯลฯ จะจ่ายเงินให้โดยมีเงื่อนไขว่าไม่ให้ปรากฏตัวเพื่อการลงคะแนนในวันเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน อย่ามาให้เห็นหน้าหรือมาใช้สิทธิ์เด็ดขาดให้หายไปเลย ไม่อยู่บ้าน จะไปทำนาไถล ๑ หรือออกไปธุระที่ในเมืองก็ได้ โดยไม่ให้มีโอกาที่จะตามมาให้ลงคะแนนได้ด้วย

ลักษณะการจ่ายเงินทั้งสองลักษณะจะเป็นการจ่ายก่อนล่วงหน้าไม่เกิน 3 วัน ถ้าจะให้ได้ผลก็จะเป็นการจ่ายในคืนก่อนวันเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านจะมีการแบ่งสายหัวคะแนน ซึ่งปกติจะเป็นญาติของผู้สมัครที่ใกล้ชิดไปแจกเงิน ในอัตราระหว่าง 100-200 บาทต่อคน ทั้งนี้ถ้าทราบว่ามีแจกหรือตกลงไว้กับผู้สมัครคนหนึ่งไว้ก่อนแล้ว ในกรณีผู้ที่ยังลังเลในการเลือกจะมีการทดลองเพื่อขอลงคะแนนให้สำหรับคนที่ให้เงินสูงสุด แต่ถ้าเป็นกรณีที่เคยรับปากไว้กับผู้สมัครที่เป็นเครือญาติหรือใกล้ชิดสนิทสนมกัน ก็จะไม่มีการรับเงินสองทาง เว้นแต่ผู้สมัคร คนที่สองจะมีเงินมากและประสงค์ที่จะแจกจ่ายแบบปูพรมหรือหว่าน โดยหวังผลว่าเขาอาจจะเปลี่ยนใจให้ในตอนลงคะแนนโดยจะจ่ายให้ในลักษณะเก็บ เช่น ถ้าคนแรกให้ 100บาท ผู้สมัครคนที่สองจะให้มากกว่าอาจเป็น 200 -300 บาท ต่อคน แล้วแต่จะมีฐานะทางการเงินมากน้อยอย่างไร

ตัวอย่างที่สอง การทำผลประโยชน์ให้ก่อน

เป็นลักษณะของการหาเสียงในการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านประเภทหนึ่งที่ได้รับการเรียนรู้จากการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร โดยสภาพของหมู่บ้านชนบทในเขตจังหวัดนครนายก โดยเฉพาะในเขตอำเภอเมืองนครนายกนั้น การคมนาคมส่วนใหญ่จะเป็นถนนลูกรัง จะมีถนนสายหลักเป็นถนนลาดยางมะตอยอยู่ 4-5 เส้นทาง หมู่บ้านส่วนใหญ่จะตั้งกันกระจัดกระจาย อยู่ตามท้องนาหรือสวน การปลูกบ้านจะปลูกรวมกันเป็นกลุ่ม ๆ กลุ่มละ 5-10 หลังคาเรือน ซึ่งมักจะเป็นญาติที่ใกล้ชิดกันจะมีกลุ่มบ้านที่เป็นชุมชนของหมู่บ้าน ระหว่าง 20-30 หลังคาเรือน หมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นหมู่บ้านขนาดกลาง คือ ประมาณ 150 - 300 หลังคาเรือน พื้นที่ไม่ค่อยกว้างขวางนักการทำประโยชน์ให้ก่อน เพื่อหวังผลในการลงคะแนนให้ ในการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านของผู้สมัครส่วนใหญ่ที่มีการกระทำเช่นนี้ จะอาศัยมือของทางราชการในลักษณะประสานงานช่วย เช่น ช่วยเป็นธุระให้ไปติดต่อราชการ เสนอตัวช่วยเหลืองานราชการ ที่ผู้ใหญ่บ้านต้องทำในหมู่บ้าน ช่วยซ่อมแซมสิ่งสาธารณะประโยชน์ เช่น ถนนลูกรังโดยการกลบหลุมบ่อ ติดต่อหารถเกรดเดอร์ รถไถนาติดผานไถด้านหน้า มาช่วยเกรดถนน หรือแต่งถนน ให้เรียบร้อยสวยงาม ขอร้องผู้รับเหมาที่ตัวเองสนิทสนมในพื้นที่ หรือที่อำเภอมาช่วยเหลือ เช่น ถ้าเป็นหน้าแล้งก็นำน้ำดื่ม น้ำใช้มาแจกหรือขายให้ถูก ๆ หรือการซ่อมแซม ที่อ่านหนังสือพิมพ์ ศาลาที่พักคนโดยสารให้ เป็นต้น

จากผลการวิจัยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเมื่อ 22 มีนาคม 2535⁵ ได้มีการสรุปผลการวิจัยไว้ในเรื่องการซื้อขายเสียงเลือกตั้งไว้ดังนี้

“...สำหรับการเลือกตั้งครั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตว่า ในบางแห่งมีการใช้จ่ายเงินเพื่อจูงใจในการไปลงคะแนนเสียงแก่ผู้สมัครรับเลือกตั้งคนใดคนหนึ่ง แต่บางแห่งมีการใช้เงินเพื่อเป็นสินน้ำใจถึงแม้ผู้สมัครรับเลือกตั้ง ไม่จ่ายเงินประชาชนก็จะเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งคนนั้นอยู่แล้ว เพราะเขาเป็นที่ยอมรับของประชาชนและประชาชนก็ได้ตัดสินใจเลือก ผู้สมัครคนนั้นตั้งแต่ทราบข่าวว่าผู้สมัครคนนั้นสมัครรับเลือกตั้งแล้ว..”

พฤติกรรมนี้ มีความคล้ายคลึงกันในทุกหมู่บ้านที่มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน สำหรับคนกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะผู้ที่เป็นญาติพี่น้องหรือสนิทสนมกับผู้สมัคร เงินและผลประโยชน์โดยตรงในการจูงใจให้ไปลงคะแนน จะไม่มีความหมายแต่อย่างใดจากข้อน่าสังเกตนี้มีจุดร่วม คือ เป็นการยอมรับกันโดยทั่วไปแล้ว คือ การใช้เงินเป็นเรื่องปกติที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ในการไปใช้สิทธิในการเลือกตั้งของประชาชนในปัจจุบัน ซึ่งในอดีตการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน จะไม่พบพฤติกรรมเช่นนี้เลย เราอาจจะกล่าวโดยสรุปรวบยอดได้ว่าพฤติกรรมเช่นนี้เกิดขึ้น จากการเรียนรู้ในการเลือกตั้งในระดับชาติและระดับจังหวัด

4. ผู้มีอิทธิพลต่อการไปใช้สิทธิ์เลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน

ถ้าหากจะกล่าวถึงเฉพาะการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน ในความรับผิดชอบและประสบการณ์ที่ผ่านมาของผู้วิจัยแล้ว มีความเชื่อว่าผู้มีอิทธิพลต่อการไปใช้สิทธิ์เลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านในปัจจุบันสามารถแยกประเภทได้เป็น 5 ประเภทดังนี้คือ

ประเภทที่หนึ่ง กลุ่มข้าราชการเนื่องจากระเบียบใหม่กำหนดให้มีการประชุมชี้แจง และกำหนดวิธีการดำเนินการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน การประชาสัมพันธ์ก่อนการเลือกตั้ง ในกลุ่มนี้มีนายอำเภอเป็นบุคคลสำคัญหากนายอำเภอไปประชุมเองและกำหนดบทลงโทษ หรือคาดโทษผู้มีหน้าที่สนับสนุนให้มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน เช่น ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหรือกำนันท้องที่ให้เร่งรัดเอาใจใส่ก็น่าจะมีอิทธิพลเพียงพอที่ประชาชน จะได้รับการแจ้งข่าวสารข้อมูลอย่างทั่วถึงและมีร้องขอ กันแกมบังคับให้ไปใช้สิทธิกันทั่วหน้า รวมทั้งการกระตุ้นเตือนและการติดตามของปลัดอำเภอยุ้รับผิดชอบประจำตำบล เกษตรตำบล พัฒนาการตำบล และเจ้าหน้าที่อนามัยประจำตำบล

⁵กรมการปกครอง, รายงานการวิจัยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 22 มีนาคม 2535 (เอกสารสิ่งพิมพ์ ลำดับที่ 13 /2535 กองวิชาการและแผนงาน, 2536), หน้า 117-118.

ประเภทที่สอง กลุ่มเครือญาติเป็นธรรมชาติของการแข่งขัน ผู้สมัครทุกคนต้องระดมสรรพกำลังบุคคลทุกคน ที่สามารถกล่าวอ้างถึงกันโดยความเครือญาติ พี่น้องร่วมเชื้อสาย สายสกุลให้ช่วยเหลือสนับสนุนตนในการสมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้าน

ประเภทที่สาม กลุ่มหวัะแนน หรือหมายถึงบุคคลที่ใกล้ชิดสนิทสนมกัน กับผู้สมัคร ในแต่ละคนจะใช้ความไว้วางใจและความมีน้ำใจ ในการให้ความช่วยเหลือสนับสนุนตระเวนกระจายข่าวหาเสียงสนับสนุน พบปะพูดคุยกับคนในหมู่บ้าน คนเหล่านี้ส่วนใหญ่จะมีพาหนะของตนเอง มีเทคนิคในการจูงใจคนให้ไปลงคะแนนที่แตกต่างกันตามแต่ความสัมพันธ์ ที่เป็นพื้นฐานในแต่ละคนที่มีต่อประชาชนในหมู่บ้าน และมักจะมีความสามารถในการต่อรอง ในเรื่องผลประโยชน์เป็นอย่างดี

ประเภทที่สี่ กลุ่มอำนาจเก่าหมายถึงตัวผู้เป็นผู้ใหญ่บ้านที่เกษียณอายุ ลาออก หรือตายไปเป็นคนที่มีพฤติกรรมเช่นไร ถ้าเป็นคนดีมีความรู้ความสามารถ เป็นคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง มีพรรคพวกเพื่อนฝูงมาก มีการช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นไว้เสมอ ในระหว่างการดำรงตำแหน่ง มีคนรักใคร่เชื่อถือศรัทธามาก ประชาชนจะมีความเสียตายและเกิดความตื่นตัวไปใช้สิทธิมากเพราะมีความรู้สึกอยากได้คนดีเช่นนี้อีกและส่วนมากหรือโดยทั่วไป มักจะมีผู้สืบอำนาจโดยการวางสายวางตำแหน่งตัวบุคคลที่จะสมัครเข้ารับเลือกไว้ล่วงหน้า เช่น อาจเป็นบุตรชาย บุตรสาวของอดีตผู้ใหญ่บ้าน หรือเป็นผู้ดำรงตำแหน่งอยู่ในหมู่บ้านนั้นอยู่แล้ว เช่น ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ผู้ทรงคุณวุฒิสภาตำบลประจำหมู่บ้าน เป็นต้น ในทางตรงข้าม หากผู้ใหญ่บ้านคนเดิมเป็นนักเลงหัวไม้ไม่เคยช่วยเหลือราชการหรือสนใจประชาชน เอาแต่ประโยชน์ส่วนตัวทำแต่ความเสื่อมเสียให้แก่ตนเองและภาพพจน์ของหมู่บ้านเสมอ เมื่อมีโอกาสในการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านครั้งใหม่ประชาชนจะมีความตื่นตัวเป็นพิเศษเพราะเกิดความเบื่อหน่าย ที่จะต้องพึ่งพาบุคคลที่เคยเป็นตัวอย่างอันเลวร้ายอยากหาโอกาสใช้สิทธิของตน ในการเลือกผู้นำผู้ปกครองคนใหม่ให้ดีที่สุดหรืออย่างน้อยต้องดีกว่าคนเก่า

ประเภทที่ห้า กลุ่มผู้ชี้หน้าหมายถึง พระครูและผู้มีตำแหน่งหน้าที่ที่ทำงานอยู่ในภาครัฐหรือเอกชน ที่พักอาศัยอยู่ในหมู่บ้านโดยเฉพาะถ้าเป็น ตำรวจ ทหาร ยังมีน้ำหนักในการชักจูงและชี้หน้า ให้ประชาชนตื่นตัวไปใช้สิทธิเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน เพราะสังคมชนบทความเชื่อถือในตัวบุคคลและการพึ่งพาอาศัยอันเป็นสภาพโดยทั่วไป และเป็นวัฒนธรรมที่ดีของไทย ในการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เมตตาปราณี น้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่าเป็นความรู้สึกของคนไทยโดยส่วนรวมทุกคน การช่วยเหลือเกื้อกูลนี้เอง นำมาซึ่งความเชื่อถือ ศรัทธาและเกรงอกเกรงใจ ยอมรับและสนับสนุนแนวความคิดละวิธีปฏิบัติของบุคคลผู้เป็นกลุ่มชี้หน้าตามธรรมชาติที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านนี้

กล่าวโดยสรุปแล้วการจ่ายเงินหรือทำผลประโยชน์ให้หมู่บ้าน เพื่อหวังผลของการลงคะแนนนั้นมิใช่ทุกครั้งในการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน พฤติกรรมเช่นนี้จะเกิดขึ้นในหมู่บ้านที่มีสภาพสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ พอสรุปได้ดังนี้ คือ

- (1) เป็นหมู่บ้านที่มีขนาดใหญ่ ตั้งแต่ ประมาณ 150 หลังคาเรือนขึ้นไป
- (2) เป็นหมู่บ้านที่มีลักษณะอยู่กันอย่างกระจัดกระจาย
- (3) ผู้สมัครเป็นบุคคลที่มีฐานะทางเศรษฐกิจ ค่อนข้างดีหรือมีญาติพี่น้องในหมู่บ้าน ที่มีเศรษฐกิจดีให้การสนับสนุน
- (4) ผู้สมัครเป็นบุคคลที่อยู่ในวัยหนุ่มหรือวัยกลางคน ที่ไม่มีผลงานหรือไม่เป็นที่ยอมรับเชื่อถือของคนในหมู่บ้านโดยทั่วไป ลักษณะเป็นคนรุ่นใหม่ที่ต้องการแสดงออก เพื่อให้สังคมยอมรับ หรือหวังประโยชน์ที่ได้จากการดำรงตำแหน่งในภายหลัง มักจะเป็นคนต่างท้องที่ที่เพิ่งจะมาอาศัย ทำมาหากินอยู่ในหมู่บ้าน ระหว่าง 3-5 ปี หรือ เป็นคนที่จากหมู่บ้านไปนานแล้ว กลับมาอยู่ใหม่
- (5) ผู้สมัครที่มีประวัติส่วนตัวที่ไม่น่าเชื่อถือ หรือมีประวัติที่ไม่ดีในสายตาบุคคลทั่วไปแต่เป็นคนมีฐานะมีความประสงค์ที่จะจ่ายเงินให้ตัวเองชนะ เพื่อเป็นการสนองความต้องการของตนที่ต้องการให้ทุกคนในหมู่บ้านต้องยอมรับและเชื่อฟัง

การจ่ายเงิน หรือการทำผลประโยชน์ให้ก่อน เท่าที่พบเห็นจะไม่เกิดขึ้น ในหมู่บ้านที่มีลักษณะดังนี้ คือ

- (1) เป็นหมู่บ้านขนาดเล็กน้อยกว่า 150 หลังคาเรือนที่คนในหมู่บ้านรู้จักสนิทสนมใกล้ชิดกัน รู้จักประวัติผู้สมัครทุกคนเป็นอย่างดี
  - (2) เป็นหมู่บ้านที่อยู่รวมกันในลักษณะเป็นกลุ่มก้อน
  - (3) ผู้สมัครทุกคน เป็นญาติซึ่งกันและกัน รู้จักกันดีและต่างคนต่างเป็นญาติกันกับคนในหมู่บ้าน
  - (4) ผู้สมัครคนใดคนหนึ่งเป็นบุคคลที่มีประวัติหรือผลงานที่เด่นชัดกว่าคนอื่น ๆ จนเป็นที่ยอมรับ หรือรับรู้ดีอยู่แล้วสำหรับคนในหมู่บ้าน เช่น เคยดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านมาก่อน เป็นต้น และมีแนวโน้มว่าจะต้องได้รับเลือกแน่นอน
- การออกจากตำแหน่งของผู้ใหญ่บ้าน

การดำรงตำแหน่งของผู้ใหญ่บ้าน หลังจากที่ได้รับการเลือกตั้ง จากผู้มีสิทธิเลือกตั้งในหมู่บ้านของตนแล้วในระหว่างการปฏิบัติหน้าที่ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านต้องปฏิบัติตามระเบียบวินัยที่ใช้กับข้าราชการพลเรือนโดยอนุโลมอยู่ในบังคับบัญชาของนายอำเภอท้องที่ ผู้ใหญ่บ้านจึงมี 2 สถานะ คือ หนึ่งเป็นบุคคลที่ประชาชนเลือกตั้งขึ้นมา เพื่อเป็นหัวหน้าหมู่บ้านทำหน้าที่ปกครองดูแลทุกข์สุขของประชาชน เป็นหู เป็นตาแทนประชาชน และอีกสถานะหนึ่งเป็นเสมือนเจ้าหน้าที่ทางราชการที่ได้รับการแต่งตั้ง ตาม พ.ร.บ.ลักษณะปกครองท้องที่ เป็นเสมือนตัวแทนผู้ใช้กฎหมายของทางราชการอยู่ในหมู่บ้าน เป็นผู้ประสานผลประโยชน์ นโยบาย แนวทางปฏิบัติ แจ้งข้อมูลข่าวสาร กระจายข่าวสาร การประชาสัมพันธ์งานของทางราชการ เป็นผู้คอยช่วยเหลือ

ราชการ ในด้านการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในขอบเขตของหมู่บ้าน ฯลฯ ผู้ใหญ่บ้านที่ได้รับเลือกก่อนวันที่ 7 สิงหาคม 2535 คือก่อนที่พ.ร.บ.ลักษณะปกครองท้องที่ ที่มีการแก้ไขวาระการดำรงตำแหน่งของผู้ใหญ่บ้านเหลือ คราวละ 5 ปี ผู้ใหญ่บ้านที่ได้รับการเลือกตั้งไปแล้วนั้น จะมีวาระการดำรงตำแหน่ง จนกว่าเกษียณอายุ คือ 60 ปีบริบูรณ์ ผู้วิจัยจึงขอสรุปลักษณะการออกจากตำแหน่งของผู้ใหญ่บ้านไว้ตามตารางที่ 4.3

ตารางที่ 4.3 สาเหตุการออกจากตำแหน่งของผู้ใหญ่บ้าน

สาเหตุ	รายละเอียด
1. เหตุส่วนตัว	- ขาดคุณสมบัติหรือเข้าลักษณะต้องห้ามอย่างใดอย่างหนึ่ง - ตามมาตรา 12 แห่ง พ.ร.บ.ลักษณะปกครองท้องที่ ฯ - ตาย - ได้รับอนุญาตให้ลาออก - ไปเสียจากหมู่บ้านที่ปกครองเกินสามเดือน
2. หมู่บ้านถูกยุบ	- หมู่บ้านที่ปกครองถูกยุบ ตาม พ.ร.บ.ลักษณะปกครองท้องที่ ฯ
3. เหตุจากราษฎรไม่พอใจ	- ราษฎรผู้มีสิทธิเลือกผู้ใหญ่บ้านในหมู่บ้าน จำนวนไม่น้อยกว่ากึ่งจำนวนร้องขอให้ออกจากตำแหน่ง
4. ผู้ว่าราชการจังหวัดสั่งให้ออก	- เมื่อผู้ว่าราชการจังหวัดได้สอบสวนแล้วเห็นว่าบกพร่องในทางความประพฤติหรือความสามารถไม่เหมาะสมกับตำแหน่ง
5. โดยเหตุกระทำผิดวินัยอย่างร้ายแรง ตาม พ.ร.บ.ระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ.2457 แก้ไขเพิ่มเติม โดย พ.ร.บ.ลักษณะ ปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2518	- ถูกสั่งลงโทษ ไล่ออก ปลดออก หรือให้ออก ตาม ม.61 ทวิ แห่ง พ.ร.บ.ลักษณะปกครองท้องที่

ในกรณีของเหตุส่วนตัวสาเหตุหลักคือการเกียติและถึงแก่กรรม กรณีลาออก จะมีมักเป็นกรณีย้ายไปทำมาหากินต่างท้องถิ่น กรณีหมู่บ้านถูกยุบจะพบกรณีที่หน่วยการปกครองท้องถิ่น เกิดขึ้นเช่นเทศบาล สุขาภิบาล ฯลฯ การให้ออก ปลดออก ไล่ออก วนใหญ่จะเกิดจากการต้องหาคดีอาญา

จึงขอสรุปขั้นตอนในการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านตาม พ.ร.บ. ใหม่ที่แก้ไขเพิ่มเติมสามารถแสดงเป็นลำดับการปฏิบัติได้ ดังนี้ คือ

1. ประกาศวันเลือก สถานที่ วันสมัครบัญชีรายชื่อผู้มีสิทธิก่อนวันเลือก 7 วัน
2. อำเภอแต่งตั้งคณะกรรมการเลือกและเจ้าหน้าที่รักษาความสงบ
3. ผู้สมัครรับเลือกยื่นใบสมัครตามแบบ ผ.ญ.3 เพื่อตรวจสอบคุณสมบัติ
4. ประกาศรายชื่อผู้สมัครตามแบบ ผ.ญ.4 ก่อนวันเลือก 3 วัน ถ้ามีผู้สมัครคนเดียวไม่ต้องทำการเลือก
5. ประชุมชี้แจงราษฎร/วัตถุประสงค์/วิธีเลือก
6. แก้ไขรายชื่อผู้มีสิทธิ(ผ.ญ.2)ก่อนการเลือก 3 วัน
7. ประชุมราษฎรวันเลือก/ชี้แจงราษฎร/วัตถุประสงค์
วิธีเลือกปกติวิธีลับ/เสียงส่วนใหญ่เลือกเปิดเผย
  - แต่งตั้งราษฎร 2 คน ดูแลการเลือก
  - ดำเนินการเลือก (10.00-15.00 น)
  - มีเหตุฉุกเฉิน/จราจร ประกาศงดลงคะแนน
8. ประกาศผลการเลือก ตามแบบ ผ.ญ.7
9. รายงานผลการเลือกให้ ผวจ.ทราบ เพื่อออกหนังสือสำคัญ.

ศูนย์วิทยพัชกร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย